

La biblioteca del futur

Adoració Pérez. dora@uoc.edu

- Resum
 - Què és la Universitat Oberta de Catalunya
 - La Biblioteca virtual
 - La Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya
 - Factors diferencials de la Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya
 - Accés a la Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya
 - Eines de la Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya
 - Serveis de la Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya
 - La Biblioteca de la UOC i la cooperació externa
 - Conclusions
 - Bibliografia
-

RESUM

La Universitat Oberta de Catalunya és un nou model d'universitat a distància, desenvolupat exclusivament utilitzant les noves tecnologies. L'objectiu és oferir una oferta adequada a la necessitat d'estudis no presencials a Catalunya, facilitant l'accés a l'ensenyament superior a una part de la població catalana que, per raons diverses, no ha pogut gaudir fins ara d'ensenyaments universitaris. Per aquests motius ha generat un campus virtual que fa caure les barreres de l'espai i del temps, creant espais virtuals que permeten la utilització de mitjans interactius com a eina per a dur a terme la seva missió educativa.

Dins d'aquest context, el repte bibliotecari ha consistit a dissenyar una biblioteca en el sentit contrari a l'habitual: no s'han hagut de crear uns espais plens de materials bibliogràfics on els usuaris vagin a trobar-los, sinó que aquesta vegada ha estat la biblioteca la que ha hagut d'introduir els seus serveis al domicili de l'usuari.

Una vegada plantejada, la biblioteca virtual ha esdevingut un fet.

L'objectiu de la ponència és presentar la primera biblioteca virtual de Catalunya, a partir de l'exposició del desenvolupament de la seva planificació, els serveis bibliotecaris que ofereix i els mitjans amb què compta l'usuari per a rebre'ls.

QUÈ ÉS LA UNIVERSITAT OBERTA DE CATALUNYA

La Universitat Oberta de Catalunya (UOC) és un nou model d'universitat a distància que respon a les necessitats d'una societat molt diversificada en edat, activitat, nivell econòmic, lloc de residència i situació personal.

Aquestes necessitats són evidents a Catalunya, però també ho són a Europa i arreu del món, i per a donar una resposta educativa a aquestes necessitats d'una manera eficaç s'ha de fer mitjançant un ensenyament no necessàriament presencial, flexible, obert i que faci servir al màxim les noves tecnologies.

La Universitat Oberta de Catalunya ha emprès aquest camí després d'haver considerat diversos factors:

- Les necessitats de formació de molts adults que per circumstàncies diverses mai no han pogut accedir a ensenyaments universitaris.
- El gran nombre d'estudiants que tenen dificultats per desplaçar-se a centres universitaris presencials.
- Les necessitats de formació contínua al llarg de tota la trajectòria professional per tal de donar resposta a la ràpida evolució de la societat.
- La important demanda no atesa d'accés al sistema universitari tradicional.

És per això que ha creat un nou model d'educació a distància que integra una concepció modular i avançada dels materials d'estudi i que permet la interactivitat professor-estudiant i estudiant-estudiant, per mitjà d'un campus virtual.

El Campus Virtual supleix el paper del campus tradicional com a punt de trobada d'estudiants i professors. El Campus pren la forma d'una xarxa informàtica que comprèn tot Catalunya i que, fins i tot, supera les fronteres del territori català i arriba a altres punts de la península Ibèrica i d'Europa.

El Campus Virtual de la UOC permet, entre altres funcions:

- la comunicació interactiva entre l'estudiant i el professor,
- la comunicació interactiva entre els estudiants,
- l'accés a bases de dades internes de la universitat (biblioteca, etc.),
- l'accés a bases de dades externes (Internet, etc.),
- la realització de consultes i gestions de tipus administratiu,
- l'accés a serveis universitaris complementaris (cooperativa, etc.),
- l'accés a formació permanent.

Figura 1. El Campus Virtual de la UOC

Els estudiants i els professors es poden connectar al Campus Virtual des de qualsevol lloc i en qualsevol moment. Hi poden desenvolupar la tasca d'estudi personal o de docència, i accedir a activitats acadèmiques tant en temps diferit com en temps real.

Les noves tecnologies són un punt clau en el funcionament de la UOC. Aprendre a fer servir els mitjans tecnològics i multimèdia moderns és un valor afegit als estudis. Així mateix, el primer objectiu és aprendre a utilitzar les noves tecnologies emprades en el model didàctic i les diferents eines que funcionen a la Universitat.

El Campus Virtual, que és un compendi de tots aquests mitjans i de totes aquestes eines, ofereix la interacció entre els tres col·lectius que componen la Universitat: estudiants, professors i personal de gestió, sense necessitat de coincidir ni en l'espai ni en el temps.

El Campus Virtual de la UOC funciona mitjançant una intranet i conté tots els serveis que ofereix una universitat presencial, amb el valor afegit que aquests serveis són disponibles des de la taula de treball de l'usuari.

Figura 2. La docència al Campus Virtual

Al Campus hi ha espais dedicats a la docència (sales de professors, materials didàctics, etc.), espais dedicats al lleure (fòrums, petits anuncis, jocs, etc.), una agenda amb les activitats programades per a tot el semestre, la descripció dels serveis que ofereix la Universitat i la Biblioteca virtual, que arriba, com tots els altres serveis del Campus, a la taula de l'usuari.

LA BIBLIOTECA VIRTUAL

Quan es parla de la biblioteca del futur es fan servir diverses expressions per a designar-la: biblioteca sense parets, biblioteca digital, biblioteca electrònica.

Al començament de la dècada dels noranta, el terme biblioteca virtual apareix cada vegada més i s'aplica a la visió que es té de la biblioteca del segle XXI en la qual els ordinadors i les tecnologies de les telecomunicacions faran possible l'accés a un ampli ventall de recursos d'informació. La biblioteca virtual s'anuncia com el lloc des d'on es tindrà accés al coneixement universal des del propi lloc de treball, sigui on sigui que estigui ubicat.

La definició actual de biblioteca virtual s'adapta a aquesta visió: accés remot des de qualsevol punt a continguts i serveis bibliotecaris, combinant notícies bibliogràfiques, textos electrònics, bancs d'imatges i tota mena d'informacions per mitjà d'una xarxa informàtica.

Un component essencial en aquest tipus de biblioteca són els materials electrònics i digitals, que poden ser consultats per diferents usuaris d'una manera simultània, independentment del lloc on estiguin ubicats. Aquests materials ocupen poc espai en els ordinadors, al contrari dels materials físics que omplen metres i metres de prestatgeries, i faciliten la consulta de documents rars, a la vegada que els preserven.

LA BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT OBERTA DE CATALUNYA

Des del començament la Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya s'ha planificat i desenvolupat seguint els esquemes d'una biblioteca virtual. La seva missió, com la de tota biblioteca universitària, és donar suport a l'estudi, la docència i la recerca que es duen a terme en la institució. Allò que diferencia la Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya respecte de qualsevol altra biblioteca universitària, però, és el seu caràcter virtual. Els usuaris no hi accedeixen per una porta o unes escales, sinó a través del Campus Virtual, superant les barreres del temps i de l'espai. És una biblioteca oberta a tota hora per a tots els usuaris, als quals proporciona informació no solament en el suport tradicional (paper), sinó també, i cada vegada més, en suports nous (electrònic, magnètic, òptic, etc.).

El valor creixent de la informació dins les organitzacions imposa un model de serveis bibliotecaris àgil i dissenyat per a aprofitar al màxim les noves tecnologies de la informació en benefici de la comunitat universitària. La Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya és fidel a aquest model i el principi bàsic que la regeix és aprofitar tant com sigui possible els recursos disponibles, o bé crear recursos que facilitin la tasca a l'usuari sense que s'hagi de desplaçar. Per aquest motiu no solament té recursos propis, sinó que també compta amb la possibilitat d'accedir en línia a tota la informació enregistrada i emmagatzemada en qualsevol lloc del món. És per això que podem definir la Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya com una "biblioteca sense parets".

FACTORS DIFERENCIALS DE LA BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT OBERTA DE CATALUNYA

Tres aspectes principals fan de la Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya una biblioteca universitària *diferent*.

Biblioteca a distància

Els usuaris hi accedeixen remotament, des de l'ordinador, ja sigui des de casa seva o des de qualsevol punt on es desplacin. Per tant, els serveis bibliotecaris de la UOC, com la resta dels serveis d'aquesta Universitat, estan pensats per a posar a l'abast de l'usuari, de la manera més

amigable i còmoda possible, tota aquella informació bibliogràfica que pugui necessitar i en el moment que la necessiti, mitjançant el web propi de la Biblioteca.

Biblioteca basada en la utilització de les noves tecnologies de la informació

La Biblioteca, com la mateixa UOC, és un organisme dinàmic que viu immers en una societat en què el canvi i la revolució de les formes que fem servir per a comunicar-nos i accedir a la informació són constants.

La societat de la informació actual crea necessitats noves en els usuaris a les quals les biblioteques, sobretot les universitàries i especialitzades, s'han d'adaptar. És per aquesta raó que les biblioteques estant canviant el paper que tenen.

És en aquest entorn que la biblioteca virtual pren més relleu: selecciona la informació i els recursos, independentment del lloc on estiguin ubicats o emmagatzemats, d'acord amb les necessitats dels usuaris, i els posa al seu abast en el moment que els necessiten.

La Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya ha aprofitat al màxim l'entorn telemàtic sobre el qual es vertebrava aquesta Universitat i ha creat les seves pròpies eines: bases de dades de textos electrònics, catàleg de la biblioteca automatitzat i en línia, ús extens del correu electrònic per a comunicar-se amb els usuaris, connexió per xarxa informàtica amb els catàlegs d'altres biblioteques d'arreu del món, consulta a bases de dades locals i externes, i —com era d'esperar— accés a Internet. Ara com ara, la "xarxa de xarxes" és una font bàsica d'informació, i la Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya no la podia deixar de banda: se n'obtenen dades puntuals molt valuoses i també tota mena de recursos relacionats amb l'entorn de la Universitat i els estudis que s'hi imparteixen.

Biblioteca *just-in-time*

El creixement exponencial de les publicacions científiques, l'elevat preu dels materials bibliogràfics i, alhora, la contenció de la despesa pública obliguen a replantejar la política d'adquisicions de les biblioteques universitàries. Ara ja no és possible, ni necessari, construir una gran biblioteca que allotgi físicament tota la informació que, potser algun dia, necessitaran els usuaris, el que s'anomena *just-in-case*. En canvi, l'orientació de la Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya és el *just-in-time*, és a dir, un servei que ens ofereix una col·lecció de documents bàsics i de referència *in situ*, però també, i sobretot, la possibilitat d'accedir a tota la informació disponible arreu del món, sense que importi el format, el suport o la localització geogràfica. En aquest procés prenen una importància especial les bases de dades en hipertext i dos serveis ja clàssics dins les biblioteques universitàries: el préstec interbibliotecari i el servei d'obtenció de documents.

Figura 2. La Biblioteca Virtual de la UOC

ACCÉS A LA BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT OBERTA DE CATALUNYA

Es pot accedir a la Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya:

Virtualment, des de qualsevol ordinador

La Biblioteca té un espai propi dins el Campus Virtual. El web de la biblioteca és la porta d'entrada a les eines i els serveis en línia de la Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya. Fent clic damunt l'opció *Biblioteca* de la pantalla de l'ordinador, qualsevol membre de la comunitat universitària té accés a un conjunt de recursos bibliogràfics que han estat acuradament triats i dissenyats per a donar suport a l'estudi, la docència i la investigació. Més endavant es descriuen quines són aquestes eines i serveis.

Presencialment

Com a complement del model virtual i seguint el model tradicional, amb la idea de posar a l'abast dels usuaris la bibliografia bàsica i recomanada de cadascun dels estudis que s'imparteixen actualment a la UOC (Ciències Empresarials, Dret, Humanitats, Psicopedagogia, Informàtica de Gestió, Informàtica de Sistemes i Curs d'accés a la Universitat per a més grans de 25 anys), la Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya també té espais físics en les diferents comarques de Catalunya. Les biblioteques ubicades als centres de suport (de moment a les comarques del Bages, el Baix Camp, el Gironès, el Barcelonès, el Segrià i el Vallès Occidental) són espais dedicats a l'estudi i la consulta on els estudiants poden compartir treballs i experiències, i on tenen a l'abast llibres, revistes, mòduls didàctics i altres eines bibliogràfiques, i aparells multimèdia i ordinadors connectats al Campus Virtual de la UOC, des d'on poden accedir a la Biblioteca virtual.

EINES DE LA BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT OBERTA DE CATALUNYA

El Catàleg de la Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya (CUOC)

El CUOC conté la informació bibliogràfica tant dels documents que posseeix físicament la Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya com dels que formen part de la base de dades pròpia de textos electrònics o dels que són accessibles per mitjà d'Internet.

El catàleg de la UOC connecta directament amb aquestes bases de dades d'una manera transparent, sense que l'usuari s'adoni del canvi, i és consultable mitjançant una interfície per a web.

La tipologia dels documents és molt variada: llibres, revistes, mòduls didàctics que publica la UOC, disquets, CD-ROM, vídeos, cassetts, documents electrònics, fitxers informàtics, etc. S'han afegit a la interfície web del catàleg una sèrie d'icones que permeten que l'usuari accedeixi a diferents eines complementàries: sumaris de revistes, sumaris i resums del material considerat bibliografia recomanada, documents a text complet, fitxers informàtics, webs externs i altres recursos d'Internet.

La manera de fer les cerques és molt fàcil, es fan mitjançant finestres i els arguments tradicionals de cerca (autor, títol, matèria, paraula clau), als quals s'han afegit: estudi, per tal de recuperar els títols de la bibliografia recomanada per a cada estudi i assignatura; i topogràfic, que permet fer la recerca pel número de CDU (Classificació Decimal Universal) que porta cada document al lloc i que els ordena per matèries, a la manera d'una "prestateria virtual".

Tots els documents físics es poden demanar en préstec fent clic damunt una icona que apareix a les pantalles de la fitxa bibliogràfica del document seleccionat. El sistema genera un missatge adreçat a l'administrador de préstec de la Biblioteca, qui fa les gestions pertinents per a deixar el document real a l'abast de l'usuari i l'avisar per correu electrònic de totes les incidències. L'usuari, a més, pot veure quin és l'estat dels documents que ha reservat mitjançant la icona *Usuaris* de la pantalla principal de la Biblioteca.

Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya (CCUC)

Dins l'opció *Altres catàlegs* del web de la biblioteca cal destacar la connexió al CCUC, el primer producte generat pel recentment constituït Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya. Es tracta d'un catàleg únic que recull els fons bibliogràfics de les biblioteques de les universitats públiques de Catalunya, entre les quals hi ha la UOC. En aquests moments el CCUC té més d'un milió de registres bibliogràfics. Totes les biblioteques consorciades fan servir el mateix programari (VTLS), però a la UOC hem afegit al sistema de visualització d'aquest catàleg una interfície més amigable i unes ajudes en línia que guien l'usuari des de qualsevol lloc del catàleg.

Catàlegs de biblioteques d'arreu del món

S'ha fet una selecció de catàlegs per estudis impartits a la UOC, així com també s'ofereix l'opció de connectar amb altres tipus de catàlegs d'abast general.

Bases de dades en línia i recursos d'Internet

Dins l'opció *Biblioteca electrònica* del web de la Biblioteca hi ha un menú de recursos d'Internet seleccionats per a cada estudi que s'imparteix a la UOC. També hi ha connexions a bases de dades, a catàlegs de biblioteques espanyoles i estrangeres, a publicacions oficials (BOE, DOGC, DOCE), i altres documents que naveguen per la xarxa i que s'han considerat interessants per a la tasca dels estudiants, els docents i el personal de gestió. Com la resta del web de la Biblioteca, la *Biblioteca electrònica* conté pàgines hipertext.

SERVEIS DE LA BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT OBERTA DE CATALUNYA

Els serveis que en aquests moments ofereix la Biblioteca de la UOC són els següents: Accés a la base de dades pròpia (catàleg de la UOC) amb la possibilitat de consultar, a més de referències bibliogràfiques, textos sencers de matèries relacionades amb els estudis que s'imparteixen a la Universitat.

Préstec de documents

El servei de préstec és un dels pilars bàsics pel que fa a la relació entre l'usuari i la Biblioteca. Des del mateix catàleg de la UOC, s'ha desenvolupat un servei que possibilita que l'usuari demani, reservi o anul·li els documents en els quals està interessat des de casa seva, des del mateix catàleg i sense cap tipus d'intermediari.

Taulell virtual d'informació i referència

La informació bibliogràfica, que inclou el servei de referència de fonts internes i externes, fa servir el Campus Virtual com a eina bàsica de comunicació amb els usuaris. S'ha creat un taulell virtual en el qual l'usuari troba, com a mínim, tota la informació i el suport que tindria si anés a un servei d'informació i referència de qualsevol centre real.

Formació d'usuaris

El servei de formació d'usuaris és, potser, un dels més importants i en el qual la Biblioteca inverteix més esforços. Per tal de pal·liar els inconvenients que podria representar la distància entre l'usuari i la Biblioteca, s'han desenvolupat diferents eines per a potenciar l'ús i la difusió dels serveis. La formació es podria dividir en presencial i en línia:

- Formació presencial

Dos cops al semestre, coincidint amb les trobades presencials al començament i al final dels semestres, es fan tallers de Biblioteca per tal de fer conèixer els diferents serveis que s'ofereixen i com s'han de fer servir i aclarir el dubtes que puguin tenir els usuaris. Aquests tallers canvien el seu contingut en funció dels nous serveis que es posen en funcionament.

També es fan sessions de formació amb el professorat propi, els tutors i els consultors, i el personal de gestió, per tal que coneguin el fons i els serveis que poden fer servir per a optimitzar el seu treball.

- Formació en línia

Pel que fa a la formació no presencial, la Biblioteca ha desenvolupat un sistema d'ajuda en línia que té com a eina bàsica la pàgina principal del web integrat al Campus Virtual.

La formació no presencial es duu a terme mitjançant manuals de consulta, com ara el del catàleg (amb ajudes generals o locals) o catàlegs d'altres biblioteques universitàries; amb documentació sobre els serveis (l'ús que se'n pot fer i la normativa); amb les FAQ (*Frequently Asked Questions*) o PMF (Preguntes Més Freqüents) accessibles des de totes les pàgines de la Biblioteca; amb els materials dels cursos impartits en els tallers presencials, etc.

Préstec interbibliotecari

Internet ha esdevingut el mitjà ideal per a accedir als fons de la majoria de biblioteques del món. Això justifica la política de *just-in-time* amb què treballa la Biblioteca, atès que qualsevol document publicat al món, sigui on sigui i en el suport que sigui, es pot localitzar i demanar perquè el consultin els usuaris. El servei de préstec interbibliotecari assegura que es puguin demanar i consultar aquests documents, i també s'ocupa de gestionar les peticions externes dels nostres documents.

Lliurament electrònic de documents

Es posen a l'abast dels estudiants textos electrònics recomanats pel professorat per fer treballs o com a lectures complementàries de l'assignatura. En aquest sentit també funciona un servei d'obtenció de documents externs.

Totes aquestes eines i aquests serveis es despleguen a partir de l'opció *Biblioteca*. En aquests moments estan agrupats en sis apartats: informació, catàleg de la UOC, altres catàlegs, biblioteca electrònica, obtenció de documents i taulell de referència, i són operatius les 24 hores del dia.

LA BIBLIOTECA DE LA UOC I LA COOPERACIÓ EXTERNA

La Biblioteca de la UOC té l'oportunitat d'establir contactes i fer-se conèixer per mitjà dels dos programes europeus patrocinats per la Unió Europea en els quals participa: BIBLINK, l'objectiu del qual és establir els criteris d'identificació i descripció de documents electrònics per tal que es puguin dipositar a les biblioteques nacionals de cada país, i LISTED, que ha creat una base de dades que recull els cursos a distància per a adults, amb la idea que siguin accessibles en línia des del catàleg de la biblioteca pública més propera a l'estudiant i, per descomptat, des de la Biblioteca virtual de la UOC.

més dels contactes en l'àmbit europeu, actualment la Biblioteca de la UOC està establint contactes i convenis amb altres institucions bibliotecàries de Catalunya: forma part del Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya, motiu pel qual els seus documents s'inclouen en el Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya i participa en tots els projectes del Consorci. Treballa amb la Xarxa de Biblioteques Populares de la Diputació de Barcelona per a establir línies de cooperació Universitat Oberta-biblioteca pública, com és habitual en altres països europeus (Gran Bretanya, Holanda, etc.). Com a primera concreció d'aquesta cooperació, al començament de l'any 1998 es posarà en funcionament una prova pilot a la Biblioteca Popular de Sant Feliu de Llobregat. També es duran a terme actuacions d'aquest tipus amb la Xarxa de Biblioteques Públiques de la Generalitat de Catalunya.

Així mateix, s'han obert altres línies de cooperació amb institucions diverses, encaminades a compartir recursos i a ajudar-se mútuament en el desenvolupament d'aplicacions tecnològiques noves en el camp de les biblioteques i la documentació.

CONCLUSIONS

La Universitat Oberta de Catalunya ha donat una resposta educativa a unes necessitats de formació no presencial de la societat catalana creant un nou model d'universitat basat en la utilització de les noves tecnologies.

La Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya d'acord amb els principis rectorals de la Universitat ha posat en funcionament una biblioteca que canvia els esquemes de les biblioteques universitàries tradicionals, i ofereix els seus serveis mitjançant un campus virtual que arriba directament a tots els usuaris.

El model implementat per la Biblioteca de la UOC segueix els esquemes d'una biblioteca virtual, combina referències bibliogràfiques i textos electrònics i digitals, a la vegada que posa directament a disposició de l'usuari tota mena de recursos relacionats amb els estudis que ofereix la mateixa universitat.

La principal característica de la Biblioteca virtual de la UOC és la seva filosofia basada en el *just in time*: proporcionar als usuaris els serveis que necessiten, en el moment en què els necessiten.

BIBLIOGRAFIA

Fleming, Jenifer (1996). "[Intranets in Libraries](#)". Internet Trend Watch for Libraries. (vol. 1, núm. 3, august)

Fleming, Jenifer (1996). "[Virtual Library Service](#)". Internet Trend Watch for Libraries (vol. 1, núm. 1, june)

Lesk, Michael (1997). "Bibliotecas digitales". *Investigación y Ciencia* (maig, pàg. 50-53).

Roll, Reidar (1995). *Tendències internacionals en l'aprenentatge obert i a distància*. Barcelona: UOC.

Stoffle, Carla J. *The emergence of education and knowledge management as major functions of the digital library*. Follet Lecture Series

La Universitat Oberta de Catalunya, un nou model universitari (edició d'ús intern). Barcelona: UOC, 1995.

The Virtual Library: visions and realities. Edited by Laverna M. Saunders. London: Meckler, 1993